

EGYESÜLT ÁLLAMOK AZ EURÓPAI GAZDASÁGBAN? (Az EU föderális intézményeinek erősítése szabályozási eszközökkel)

FORGÁCS IMRE

2017 márciusában a világsajtó vezető hírévé vált, hogy az Európai Bizottság ún. Fehér Könyvében öt különböző forgatókönyvet javasolt megvitatásra az integráció jövőjéről. Ugyanakkor csaknem észrevétlen maradt, hogy az Európai Parlament (EP) képviselői néhány nappal korábban már a gazdasági föderáció erősítéséhez szükséges intézményi, jogi alapokat is felvázolták a valutaövezet tagjai számára.¹ Úgy tűnik, hogy a világgazdaság legújabb kihívásai (a digitalizáció miatt is éleződő globális verseny, a pénzügyi és adósságválság, a menekültügyek, a robotizáció) a fejlett uniós tagállamokat az „előremenekülésre” ösztönzik. A szorosabb összefogást vélhetően az új amerikai elnök komolytalan nyilatkozatai – például a Brexitről szóló elismerő megjegyzése – is ösztönözték². A kérdés csak az, hogy a több sebességre váltó Európa az integráció végleges szétesését, vagy idővel a „délieliek” felzárkóztatását is szolgálja?

Az európai népesség az elkövetkező években az elöregedés és az alacsony reprodukciós szint miatt várhatóan tovább csökken.³ Egyes előrejelzések szerint 2050-ben már csak a Föld lakosságának 5%-a él kontinensünkön, ami a globális gazdasági teljesítményre is elkerülhetetlenül kihat. Ma még négy uniós tagállam gazdasága (Németország, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország) önállóan szerepel a világ legfejlettebb 10 országának rangsorában, amelyet az IMF által közölt nominális GDP-adatok alapján állítanak össze.⁴ Ha azonban a jelenlegi trendek folytatódnak, akkor 2050-ben már egyetlen tagállam sem lesz tagja ennek az exkluzív klubnak. A 21. században alapjaiban alakul át a termék-előállítás és a szolgáltatások ma ismert rendje, ám munkaképes korú

1 Az Európai Parlament képviselőinek relatív többsége 2017. február 16-án az alábbi három dokumentumot fogadta el: 1. Jelentés az Európai Unió intézményi felépítésével kapcsolatos lehetséges fejleményekről és módosításokról (2014/2248(INI)); 2. Jelentés az Európai Unió működésének a Lisszaboni Szerződésben rejlő potenciál kiaknázása révén történő javításáról (2214/2249(INI)); 3. Az Európai Parlament 2017. február 16-ai állásfoglalása az euróövezet költségvetési kapacitásáról (2015/2344(INI)).

2 A Brexit-népszavazás – a számszerűsíthető gazdasági veszteségeken kívül – egy sajátos pathhelyzetet is teremtett Európában: nincs ugyanis olyan kereskedelempolitikai modell, amely mindkét felet kielégítené. Lásd részletesen Török Ádám tanulmányát: A Brexit közbenső állapota, Közgazdasági Szemle 2017. január <http://www.kszemle.hu/tartalom/cikk.php?id=1670>

3 A 2008-as pénzügyi válság egyik kevésbé ismert következménye, hogy az Európai Unióra jellemző termékenységi trendek is romlottak. A teljes termékenységi arányszám 1,61-ről 1,55-re mérséklődött, ami az egyszerű reprodukció szintjétől is jóval elmarad. Forrás: „Élvezületés és termékenység az Európai Unióban” KSH Statisztikai Tükör 2015. június 17.

4 IMF's World Economic Outlook Database, updated by Investopedia 2017. február 8.

lakosságra azért még hosszú ideig szükség lesz. Ezért is állítható, hogy csak egy föderális gazdasági uniónak lenne esélye a versenyben maradásra az *IT-technológiákban élenjáró* Egyesült Államokkal, illetve az *alacsony bérű munkavállalók százmillióival* rendelkező kínai gazdasággal szemben.

Az „alapító atyák” a Római Szerződés elfogadásával történelmet írtak, amikor – többek között – a Közös Piac négy alapszabadságát rögzítették. A nemzetközi gazdasági jog akkori csúcsteljesítményének fontos szerepe volt abban, hogy a háborús évtizedeket viszonylag békés gazdasági verseny váltotta fel Európában. Az alapszerződések szabályainak szellemében az Európai Unió *a világ egyik legfejlettebb egységes piacává vált*, amelyet mintegy 140 országgal kötnek össze különböző szabadkereskedelmi megállapodások. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a munkahelyek többsége ma már valamilyen módon kapcsolódik az uniós vállalatok exporttevékenységéhez, illetve a termékek vagy szolgáltatások ún. „közösségen belüli” értékesítéséhez. 2017-ben abszurdum, ahogy Belgium egyik regionális parlamentje (Vallónia) nemzeti „ellenállást” hirdetett. Hosszú ideig képes volt ugyanis akadályozni, hogy az Európai Unió és Kanada által aláírt, történelmi jelentőségű szabadkereskedelmi megállapodást (CETA) ratifikálják.

Az Európai Unió működéséről szóló Szerződés régóta lehetőséget nyújt a tagállamok számára, hogy a belső piac kiépítéséhez szükséges jogszabályokat folyamatosan közelítsék egymáshoz. *A jelenlegi intézményrendszer* azonban erre a feladatra – különösen a digitális gazdaság korában – teljesen alkalmatlan, mivel szinte követhetetlenül bonyolult. Elegendő arra gondolnunk, hogy egyes nagysúlyú gazdasági kérdések egységes szabályozása az esetek többségében hosszú éveket igényel. Ilyen „mérőöldkő” volt például 2016-ban *az EU általános adatvédelmi rendeletének* (General Data Protection Regulation–GDPR) elfogadása, amelyet ugyan évekig egyeztettek, mégis csak 2018. május 25-én léphet majd hatályba. A látszólagos késlekedés oka viszonylag egyszerű: kellő időt kell adni a nemzeti hatóságoknak ahhoz, hogy a belső részletszabályokat is uniós szinten harmonizálják.⁵

Könnyen belátható, hogy ilyen típusú szabályozásra (például egységes fogyasztó- és adatvédelemre) egyre inkább szükség van. Különösen olyan korban, amikor a Facebook vagy a Google szolgáltatásait több milliárd internetező veszi igénybe naponta. A leginkább látogatott portálokon a *profilalkotás*, a *fogyasztói szokások folyamatos nyomon követése*, valamint a *személyes adatok „másodlagos”, reklámcélú hasznosítása* mindennapos jelenséggé vált. Az IT-világcégek ma már a nemzeti kormányoktól függetlenül uralják a globális piacot, s a „klikkelők” többsége még csak nem is sejtí, hogy személyes adatainak üzleti célú hasznosítása milyen bonyolult adatvédelmi, adózási és hasonló problémák forrása. Az új uniós rendelet ezért joggal tekinthető történelmi jelentőségűnek: szabályait az európai joghatóság kiterjesztésével valamennyi – a polgárok adatait kezelő, tároló, felhasználó – vállalkozásnak alkalmaznia kell a jövőben.

A 2008-as gazdasági összeomlás óta különösen nagy nyomás nehezedik a közös valutára és az európai pénzügyekre, ami újabb érv az átfogó intézményi reformok mellett.

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.

Az amerikai pénzpiacokról kiinduló globális gazdasági válság – többek között – azt is nyilvánvalóvá tette, hogy önmagában a *monetáris politika* „föderális” eszköztára és az ún. *átfogó iránymutatások* már nem elegendők Európa számára.⁶ Az Európai Parlament szakértői – sokakkal együtt – úgy látják, hogy az évtizedek óta megkövetelt pénzügyi szigorítól (lásd görög megszorítások) sem az eladósodott „délieliek” helyzetének stabilizálása, sem a növekedés újraindítása nem várható.

Szakmai publikációkban már cáfolták azt a populista tanmesét, hogy a görög államadósságot a német adófizetők finanszírozzák. Az euró jövőjéről folyó vitákban ugyanis sokan leírták, hogy a rugalmatlan valutaövezetben lényegében *folyamatos tőkeátcsoportosítás zajlik* a centrumok javára. (Ugyanaz az euróárfolyam például igen kedvező a hazai export zömét adó német óriásvállalatoknak, de jelentősen túlértékelt a görögök számára létfontosságú hazai turizmus szempontjából). Az is könnyen belátható, hogy 2010 óta a német költségvetésnek – részben a görög adósságválság hatására – minden korábbiánál kevesebb kamatot kell fizetnie a megbízható német államkötvényekbe „menekülőknél”. Az euróövezet önálló költségvetési kapacitásának a mielőbbi kiépítése éppen azt a célt szolgálná, hogy az ún. *aszimmetrikus megrázkódtatások*⁷ a jelenlegieknél jóval kezelhetőbbé váljanak.

A globális hálózati gazdaságról szóló szakirodalomban is sokan leírták már, hogy – a történelem során először – nincs olyan gazdasági esemény, amely ne érintene azonnal és közvetlenül másokat.⁸ Ami a világ egyik részén beruházásként, tőkebefektetésként jelentkezik, az ugyanabban a pillanatban máshol már pusztító hiányt, tőke kivonást jelent. Így váltak például a pénzügyi válság igazi nyerteseivé az ún. *robotkereskedő brókercégek* (high frequency trading) menedzserei és befektetői az elmúlt években.⁹ Ezek a vállalatok ugyanis 2008 után – mindenfajta jogi korlátozás nélkül – valóságos pénzszivattyúként működtek az amerikai tőzsdéken, s nem kis szerepük volt abban, hogy Európa a kontinensek közötti tőkeátcsoportosítás „vesztesévé” vált. Ezért csak támogathatók az Unió azon erőfeszítései, amelyek a *pénzpiacok szabályozását* új alapokra kívánják helyezni. Hasonlóan fontos stratégiai cél lenne, hogy az *offshore tevékenység* legalább valamelyest mérséklődjön, ha már a felszámolására nincs reális esély. Az adóalap-erózió és a profitmentés (BEPS) ugyanis soha nem látott méreteket öltött, s e globális „sporttevékenységnek” például az Apple is az egyik nagy haszonélvezője. Az Európai Bizottság által

6 Az Európai Unió működéséről szóló Szerződés 5. cikke szerint a tagállamok az Unión belül összehangolják gazdaságpolitikájukat. Ennek érdekében a Tanács intézkedéseket, különösen az e politikára vonatkozó átfogó iránymutatásokat fogad el.

7 Aszimmetrikus megrázkódtatásról akkor beszélhetünk, ha valamely külső gazdasági esemény a valutaövezet egyes tagállamait a többiekénél jobban érinti (lásd például az erős euróárfolyam hatását a valutaövezet kevésbé fejlett, „déli” tagjaira). Szimmetrikus a megrázkódtatás, ha az esemény mindenkit nagyjából azonos módon, negatívan érint (például az olajárak elszabadulása).

8 Lásd például Grzegorz W. Kolodko bestsellerét (2009): *Megatrendek*. Akadémia Kiadó, Budapest.

9 A témakörnek ma már komoly nemzetközi szakirodalma van. Magyar nyelven elsősorban Michael Lewis, A nagy dobás (The Big Short) szerzőjének újabb könyve ajánlható (2016): *Villámfiúk – egy wall street-i lázadás története*. Gabo Kiadó, Budapest.

– az írek tiltott állami támogatása címén – a közelmúltban kiszabott 13 milliárd eurós bírságból legalábbis erre következtethetünk.

1. A GUY VERHOFSTADT-JELENTÉS

A volt belga miniszterelnök által jegyzett EP-dokumentum az *egységes európai kormányzás kiépítését* tartja sürgetőnek ahhoz, hogy az Unió hatékonyabban reagáljon a gyorsan változó világgazdasági környezetre. Mindez jelentős intézményi átalakításokat igényel, ami azonban csak a szerződések módosításával lehetséges.¹⁰ Jelenleg az Unió jogszabályainak többségét a tagállamok szakminisztereiből álló Tanácsnak és az Európai Parlamentnek közös eljárás keretében (co-decision) kell elfogadnia. Fontos hangsúlyozni, hogy az Európai Tanácsnak, azaz az állam- és kormányfők testületének nincs jogalkotó hatásköre az Unióban. Állandó problémák forrása viszont, hogy a Tanács olyan esetekben is az *egyhangú döntéshozatalt* erőlteti, amikor a kérdést többségi szavazással is el lehetne dönteni, vagyis a tagállamok kormányai nem élhetnének vétőjoggal.

A kompromisszumok keresése – különösen gazdasági ügyekben – természetesen mindig fontos, csak hogy gyakran éppen ez akadályozza a közös fellépést (lásd például a menekültek regisztrálásával és ellátásával összefüggő pénzügyi terhek méltányos elosztását). A tagállamok ezért is tekinthetik egy „a la carte” menünek az Uniót, ahol csak a számukra gazdaságilag előnyös politikákban kell részt venniük. Évtizedek alatt túlságosan megnőtt a *kivételek és az egyedi mentességek száma* az – egyébként mindenkire kötelező – szabályok alól. Az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ) például egyértelműen rögzíti, hogy az Unió gazdasági és monetáris uniót hoz létre, amelynek fizetőeszköze az euró. Ennek ellenére Nagy-Britannia az euró bevezetése óta megtarthatta a fontot, mint ahogyan Dánia és Svédország is mentességet kapott a kötelező valutaövezeti tagság alól. Emellett – az évek óta tartó görög adósságválság miatt – már az Európai Tanács hivatalos napirendjén is szerepelt Görögország esetleges távozása az euróövezetből. Az egyedi mentességek egyébként hosszú évtizedek óta gyengítik az egységet, amelynek „tankönyvi” példája a Margaret Thatcher által kiharcolt költségvetési visszatérítés, az ún. rebate ügye is. (Az euroszeptikus miniszterelnök „győzelmével” záruló egykori vita alapja az volt, hogy az uniós agrárkiadások magas arányát a Vaslady – brit szempontból nem teljesen alaptalanul – méltánytalannak tartotta, és el is érte a visszatérítést).

Az EP mostani javaslata szerint a Bizottságnak valódi – az Európai Parlamentnek felelős – kormánnyá kell átalakulnia. Ez a testület dolgozná ki és hajtaná végre az euróövezet makroszintű gazdaságpolitikáját, beleértve a közös költségvetési politika részleteit is. Mindehhez rendelkeznie kell a feladatokkal arányos önálló költségvetéssel, s e témakörrel önálló állásfoglalás is született. A Verhofstadt-jelentés fontos eleme, hogy az

10 Az uniós jogban a „Szerződésre” vagy a „szerződésekre” való hivatkozás „Az Európai Unióról szóló Szerződés” és „Az Európai Unió működéséről szóló Szerződés” egységes szerkezetbe foglalt szövegét jelenti. Ezek tartalmazzák a legutóbbi, ún. Lisszaboni Szerződés módosító szabályait is. Miután nemzetközi szerződésekről van szó, az elfogadásukhoz és a módosításukhoz egyaránt a tagállamok egyhangú döntésére van szükség (vétőjog).

uniós jogszabályok elfogadásához továbbra is az EP és a Miniszterek Tanácsának egyetértése szükséges, de a jövőben az egyhangúság helyett már a *minősített többségi döntéshozatalnak* kell érvényesülnie. Egy ilyen módosítás – amennyiben a „több Európát” akarók elfogadják – valóban történelmi korszakhatárt jelentene. A gyakorlatban például a költségvetés elfogadásakor is a többség akarata érvényesülne, s az „euroszkeptikusok” vétőjoggal való fenyegetőzése érdektelenné válna. Az egyhangú döntéshozatal feladása egyébként az adópolitikára is jótékony hatással lehetne. Jelenleg főleg ez akadályozza, hogy az Unión belüli adóparadicsomok megszüntetéséért, illetve a káros adóverseny ellen a tagállamok közösen – a pénzügyi adataikat automatikusan megosztva – lépjenek fel.

Pénzügyi körökben régóta ismert az is, hogy az Európai Unió költségvetési gyakorlata nem az Unió politikai autonómiáját szolgálja. A kiadások felső határát hét évre rögzítő *többéves pénzügyi keret* (Multiannual Financial Framework) és az *éves költségvetés szerkezete* régen megérett az átfogó felülvizsgálatra. Ez látszólag csak pénzügytechnikai kérdés, de a jelenlegi szerkezet valójában a tagállamok túlhatalmát konzerválja az Európai Unió intézményeivel szemben. A probléma lényege, hogy az uniós költségvetés bevételi oldalán meghatározó szerepe van a nemzeti jövedelmen alapuló tagállami befizetéseknek és folyamatosan csökken az ún. *saját bevételek aránya*. Márpedig ez utóbbiak (például a tagállami ÁFA-befizetések egy része, vagy egyes vámtételek) jelentenének önálló mozgásteret a közösségi politikák végrehajtása számára. Összeurópai érdek, hogy a költségvetési bevételek belső arányairól a jogszabályok normatív módon rendelkezzenek, s azok ne az állam- és kormányfők esetenkénti jóváhagyásától függjenek.

Egy másik stratégiai kérdés, hogy az *uniós költségvetés nagyságrendje* – különösen a feladatokhoz képest – jelentéktelennek mondható. Köztudott ugyanis, hogy az Európai Unió évente nagyjából a tagállamok nemzeti jövedelmének egy százalékával rendelkezik. Jean-Claude Juncker, bizottsági elnök néhány hónappal ezelőtt meggyőző példával szemléltette a krónikus „alulfinanszírozottság” miatt kialakult, már-már tarthatatlan helyzetet.¹¹ Szerinte komolytalan dolog elvárni például, hogy az Európai Unió foglalkoztatáspolitikája mérsékelje a jelenleg magas szinten állandósult munkanélküliséget, ha a Bizottság évente az európai szociális kiadások mindössze 0,3 százalékát fordíthatja erre a célra. Az ilyen közpénzek 99,7 százalékának felhasználásáról ugyanis a tagállami parlamentek a nemzeti költségvetés elfogadásakor döntenek.

a.) Szakértői javaslat a „saját bevételek” növelésére

Az Európai Parlament javaslatával párhuzamosan a Mario Monti, korábbi olasz miniszterelnök által vezetett független szakértői csoport is a költségvetés – mindenekelőtt a „saját bevételek” – átfogó reformját sürgeti. Az EU jövőbeli finanszírozásával foglalkozó magas szintű munkacsoport 2016 decemberében hozta nyilvánosságra az első összefoglaló jelentését.¹² A szakértői dokumentum egyik – talán legfontosabb – megállapítása,

11 State of the Union Address: Towards a better Union, 14 September 2016. https://ec.europa.eu/commission/state-union-2016_en. Letöltve: 2017.03.25.

12 Future financing of the EU: Final Report and recommendations of the High Level Group on Own Re-

hogy a jelenlegi uniós költségvetés túlságosan csekély ahhoz, hogy *anticiklikus stabilizációs*, illetve *jelentős újraelosztási célokat* szolgálhasson (too small for real anti-cyclical economic stabilisation and substantive redistribution). Ezek ugyanis jelenleg tagállami fiskális feladatok, amelyek a jövőben csak „szövetségi” költségvetési szinten lennének megvalósíthatók. További komoly problémák forrása, hogy a tagállamok az uniós költségvetési befizetéseiket csak egyszerű *költségtényezőnek* tekintik, és az ún. *európai hozzáadott értéket* egyáltalán nem ismerik el. Vagyis maguk sem gondolják komolyan, hogy a költségvetésből finanszírozott uniós szakpolitikák valamennyi tagállam gyarapodását szolgálják.

A Monti-munkacsoport a *költségvetési saját bevételek átfogó reformját* azzal a megfontolással javasolja, hogy csak a befizetések jogcímei és arányai változzanak, de azok az uniós polgárok adóterheit ne növeljék. A konkrét felvetések között szerepel a *megreformált hozzáadottérték-adó*, az uniós szinten konszolidált adóalapra épülő *társasági adó*, illetve a *penzügyi tranzakciók* megadóztatása. Emellett egy *európai vagyonadó* bevezetéséről, illetve az *Európai Beruházási Bank nyeresége* egy részének átcsoportosításáról is szó van. Ezek a források nemcsak költségvetési célokat szolgálnának, hanem egyúttal az egységes piac működését is javíthatnák. Az új adórendszer igazságosabban osztaná el a terheket (fairer taxation), emellett a hatékonyabb fellépésre is lehetőséget nyújtana az adóelkerülési technikák és az adócsalók ellen. A javasolt adónemek egy másik csoportja az energiabiztonság és környezetvédelem céljait is szolgálná. Ide sorolható például az európai károsanyag-kibocsátás kereskedelméből származó *széndioxidadó*, vagy a *fosszilis üzemanyagok jövedéki adója*. De ide tartozna az olyan – Európán kívüli – országokból érkező, a környezetet jobban terhelő berendezések *importadója* is, ahol a kibocsátási határértékek kevésbé szigorúak.

A jelen tanulmány témája szempontjából különösen fontos, hogy a „saját bevételek” jövőbeli megreformálása, s ezen belül is a *penzügyi tranzakciós adó* a *többsebességű Európa* egyfajta teszteléséént is felfogható. Ismert, hogy az eredetileg Tobin-adónak elkeresztelt új bevételi forrással a 2008-as pénzügyi összeomlás óta próbálkoznak az adóhatóságok a világ fejlett országaiban. A kiváltó ok eredetileg az ingatlanalapú származékos értékpapírokkal való tömeges kereskedés volt. Az amerikai pénzpiacokon keletkezett óriásbuborék kipukkadása idézte elő ugyanis a Lehman Brothers nevezetes csődjét, majd az azt követő bankválságot és pénzügyi összeomlást. Ezért próbálják a pénzügyi tranzakciók megadóztatásával mérsékelni az üzletkötések számát és volumenét, s ezen keresztül a túlzott mértékű buborékképződést. Az Európai Unió tagállamainak többsége a válság első éveiben még elutasította ezt az eszközt, s a részleges bevezetésre is csak 2012-ben, az ún. *megegyeztetett együttműködés* (enhanced co-operation) keretében kerülhetett sor 11 tagállam részvételével.¹³

A megegyeztetett együttműködés jogintézményét az Európai Unióról szóló Szerződés 20. cikke szabályozza. Eszerint azok a tagállamok, amelyek az Unió nem kizárólagos

sources ec.europa.eu/budget/mff/hlgor/library/reports-communication/hlgor-report_20170104.pdf. Letöltve: 2017.03.25.

13 Lásd részletesen: Eleven EU countries get Parliament's all clear for a financial transaction tax: European Parliament Plenary Session Press release 12.12.2012.

hatáskörébe tartozó területeken (ilyen például a monetáris politika az euróövezet tagjai, vagy a kereskedelempolitika mindenki számára) szorosabban együtt kívánnak működni, azt egy külön szerződés keretében megtehetik. Az ilyen együttműködésnek azonban valamennyi tagállam számára bármikor nyitva kell állnia. A jelenlegi szabályozás lényege, hogy a Tanács „végső lehetőségként” és csak akkor hagyhatja jóvá a tagállamok erre irányuló szándékát, ha az együttműködés célkitűzései az Unió egésze által ésszerű határidőn belül nem érhetőek el, és ha abban legalább kilenc tagállam részt vesz. A többsebességű Európa mellett elkötelezett Verhofstadt-jelentés – többek között – a megerősített együttműködés eljárási szabályainak egyszerűsítését és a minimálisan szükséges tagállami létszám csökkentését javasolja.

b.) A közös gazdaságpolitika megerősítendő intézményei

Az idézett EP-jelentés meglehetősen kritikus véleményt mond az Unió jelenlegi helyzetéről. A gazdasági és a társadalmi különbségek folyamatosan nőnek, a valutaunió országai pénzügyi szempontból instabilak, s egyelőre a gazdasági reformok is elmaradnak. A versenyképesség számos tagállamban csökken, s mindezen nehézségek alapvetően a *közös pénzügyi és gazdasági politika hiányára* vezethetők vissza. Ezért a dokumentum szerzői (a képviselői szavazatokkal is megerősítve) azt javasolják, hogy a gazdaságpolitika váljon az *Unió és a tagállamok közötti megosztott hatáskörök* egyikévé. Ez a szerződésmódosítás jelentősen megnövelné az uniós szervek mozgásterét, és fontos lépés lenne az európai gazdasági kormányzás felé. A jelenleg hatályos Szerződés szerint ugyanis a tagállamok az Unión belül „csak” összehangolják gazdaságpolitikájukat. Ennek érdekében a Tanács intézkedéseket, különösen az e politikára vonatkozó átfogó iránymutatásokat (vagyis nem kötelező jogi normákat – szerző) fogadhat el. Az eddigi makro-gazdaságpolitikai eszközökkel (Stabilitási és Növekedési Paktum, európai szemeszter, költségvetési paktum, valamint az ún. kettős és hatos csomag¹⁴) ugyan érték el eredményeket, de sem a pénzügyi stabilizáció, sem a növekedés valódi problémáit nem sikerült megoldani.

Az „új gazdaságirányítás” nem jelenthet visszatérést a *protekciónizmushoz*. Meg kell őrizni az európai gazdaság alapvető nyitottságát, és a deklarált célok *csupán a szociális modell leépítésével* nem érhetőek el. Az Európai Parlament ezért további, jelentős módosításokat javasol az intézményrendszerben. A tagállamoknak egy jogilag kötelező, ún. *konvergenciakódexben* kellene meghatározniuk azokat a közös célokat, amelyeket el kívánnak érni például az adózásban, a beruházások és a munkaerő-mobilitás ösztönzésében. De ide tartoznának a nyugdíjrendszerek harmonizálására, vagy a társadalmi kohézió erősítésére irányuló koordinált intézkedések is. Újdonság lenne viszont az eddigiekhez képest, hogy a rendszer nem csupán szankciókkal fenyeget,¹⁵ hanem a kódex

14 A Stabilitási és Növekedési Paktumról még 1997-ben, a többi eszköz alkalmazásáról pedig a 2008-as válság utáni években jöttek létre megállapodások. E jogintézmények közös célja az volt, hogy elmélyítsék a gazdaságpolitikai koordinációt, elsősorban a valutaövezeten belüli költségvetési fegyelem érdekében (az Európai Bizottság például beleszólási jogot kapott a tagállami költségvetések megtervezésébe).

15 A jelenlegi eszköztár elégtelenségét jól jelzi, hogy például a „túlzott költségvetési hiány” esetében köve-

követelményeit teljesítő tagállamokat – külön erre a célra létrehozott – uniós alapokból is támogatnák.

Az Európai Parlament az eurócsoport hatékonyabb kormányzati irányítása érdekében *közös költségvetést és fiskális rendszert* is javasol. Ennek elsődleges célja, hogy a határokon átnyúló aszimmetrikus és szimmetrikus sokkhatások enyhíthetők legyenek. A költségvetés épüljön saját forrásokra és legyen képes önálló hitelfelvételre is, eltérően a jelenlegi költségvetési rendszertől, amelyben még deficit sem tervezhető. Az új fiskális rendszert az uniós pénzügyminisztérium működtetné, amelyet az Európai Bizottságon belül kell létrehozni és tevékenységének ellenőrzése az EP és a Tanács közös feladata. Emellett a bankuniót és a tőkepiaci uniót – az EKB „szövetségi” jegybanki hatáskörének teljessé tétele mellett – a lehető leggyorsabban ki kell építeni.

2. RÉSZLETES INTÉZMÉNYFEJLESZTÉSI JAVASLATOK

Az Európai Parlament kissé bonyolult címet viselő második jelentése¹⁶ elsősorban azokat a szervezeti és jogi változtatásokat veszi sorra, amelyek nem minden esetben igénylik a szerződések módosítását. A dokumentum – a Verhofstadt-jelentésben is megfogalmazott – *költségvetési reformmal* és a *valutaunióval* (GMU) összefüggő javaslatokat bontja ki részletesebben. Az elvi álláspont természetesen megegyezik az első jelentésben foglaltakkal: az *uniós költségvetési rendszer* ésszerűsítésére és megerősítésére van szükség. A reform lényege, hogy a bevételi oldal – a nemzeti jövedelmen alapuló tagállami befizetések jelenlegi dominanciája helyett – *valódi saját forrásokra* épüljön. Mint utaltunk rá, a hatályos jog most is ad lehetőséget arra, hogy a tagállamok bármelyik alcsoportja a szorosabb integrációs tevékenységét saját forrásokból finanszírozza. A második EP-dokumentum is elvi követelményként fogalmazza meg, hogy a többéves pénzügyi keret (MFF) elfogadásakor az egyhangúság helyett a *minősített többségi döntéshozatal* kell előírni.¹⁷

a) Az Unió intézményeinek erősítése

Az intézményi javaslatok érthető okokból az Európai Parlament szerepének, politikai befolyásának további növelésével kezdődnek. Ez a törekvés amúgy teljesen indokolható, miután az EP az Unió egyetlen közvetlenül választott szerve, ezért jogalkotói hatáskörét és ellenőrző szerepét – már csak legitimációs okokból is – folyamatosan erősíteni kell. Ennek egyik lehetséges módja, hogy gyakrabban éljen a ma is meglévő

tendő eljárásban (EUMSZ 126. cikk) végső esetben pénzbírság is kiszabható. Ennek a – csak „elvileg” létező – jogi szankciónak azonban az eddigi tapasztalatok szerint semmiféle visszatartó ereje nincs.

¹⁶ Jelentés az Európai Unió működésének a Lisszaboni Szerződésben rejlő potenciál kiaknázása révén történő javításáról (2014/2249 (INI)).

¹⁷ Az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ) 16. cikk (4) bekezdése szerint 2014. november elsejétől a minősített többséghez a Tanács tagjai legalább 55%-ának – legalább 15 tag által leadott, egyben az Unió népességének legalább 65%-át kitevő tagállamokat képviselő – szavazata szükséges.

jogalkotási kezdeményező jogkörével. Az Európai Parlament ugyanis bármely gazdasági vagy egyéb kérdésben – tagjainak többségével – felkérheti a Bizottságot uniós jogi aktus kidolgozására, ha úgy ítéli meg, hogy az a szerződések végrehajtása céljából szükséges. Fontos lenne a nemzeti parlamentek és az EP közötti politikai párbeszéd erősítése is, mindez azonban nem feltétlenül igényli a bürokrácia növelését, például közös szervek létrehozását. A tagállami parlamentek feladata változatlanul az Európai Tanácsba és a Miniszterek Tanácsába delegált tagok ellenőrzése. Az EP-nek ebből következően első-sorban az Unió intézményeinek (például a Számvevőszék, uniós ügynökségek) szorosabb felügyeletét kellene ellátnia.

Az állam- és kormányfőkből álló Európai Tanács szerepét is egyértelműen tisztázni kell. Ők ugyanis gyakran vállalnak át az uniós szervektől jogalkotási feladatokat, holott ezt a Szerződés kifejezetten tiltja. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy nem mindig az első számú politikai vezetők igényelnek maguknak ilyen hatásköröket. A tagállami miniszterekből álló Tanács ugyanis gyakran nem vállalja fel a gazdasági döntésekkel szükségképpen együtt járó politikai konfliktusokat (akkor sem, ha egyébként többségi szavazással is meg lehetne a vitatott problémát oldani). Ilyenkor – a könnyebb ellenállás felé haladva – a jogalkotási ügyet egyszerűen feltolják a „főnökök” szintjére, mondván: jussanak ők megállapodásra a kényes kérdésben. Az Európai Tanácsnak e jogsértő gyakorlat megszüntetése mellett inkább azt kellene elérnie, hogy a ma még egyhangúságot igénylő gazdasági ügyek minél nagyobb hányada többségi szavazással is eldönthető legyen.¹⁸

Az EP által javasolt intézményi változtatások közül – már csak szimbolikus jelentősége miatt is – kiemelkedik az *uniós pénzügyminiszter* szerepe. A „gazdasági kormányzásra” egyértelműen utaló új pozíció a tervek szerint csak akkor jönne létre, ha az euróövezet már önálló költségvetési kapacitással és európai valutaalappal is rendelkezik. Ekkortól az eurócsoport elnökének tisztsége megszűnne, hatásköreit az Unió pénzügyminisztere venné át, aki egyúttal a Bizottság gazdasági és pénzügyekért felelős biztósának feladatait is ellátná. A minisztert a tisztségre jelöltek közül a Bizottság elnöke nevezné ki, s ő szólíthatná fel lemondásra is, ha erre az Európai Parlament többségi szavazással felhívja.

A második EP-dokumentum meglehetősen eredeti módon ösztönözné a tagállamokat, hogy a gazdasági kérdésekben jobban éljenek a *minősített többségi döntéshozatal* lehetőségeivel. A – már ismertetett – *megerősített együttműködéshez* (lásd pénzügyi tranzakciós adó) parlamenti jóváhagyásra is szükség van. Ezt a jövőben az Európai Parlament csak abban az esetben adja meg a kezdeményező tagállamoknak, ha azok kötelezik magukat arra, hogy az együttműködésük témakörében – egyhangúság helyett – többségi szavazással fognak dönteni.

18 Erre ugyanis az EUSZ 48. cikke, a (7) bekezdésében található ún. *áthidaló klauzula* jelenleg is lehetőséget ad: amennyiben az EUMSZ egy meghatározott területen a Tanács számára egyhangú határozathozatalt ír elő, az Európai Tanács határozatában felhatalmazhatja a Tanácsot, hogy az adott területen minősített többséggel döntsön.

b) A gazdasági és monetáris unió (GMU) mélyítése

Tekintettel a szerződések módosításának gyakori politikai nehézségeire, a *GMU gazdasági kormányzásának* kiépítését az Unió jelenlegi intézményi keretei között kell elkezdeni. A már említett *konvergenciakódex* például beilleszthető a hatályos rendszerbe, mert olyan jogi eszközt kínál, amely valamennyi tagállam számára nyitva áll. Emellett elsősorban a követelmények nevesítésével teremtené meg az új gazdaságpolitikai koordináció – ösztönzőkön is alapuló – kereteit. Számos területen azonban igazi jogalkotói kreativitásra lesz szükség, hogy a tervezett változtatások „beleférjenek” a jelenlegi szerződési rendszerbe. Az államadósságok magas szintje miatt például sürgősen ki kell dolgozni egy *állami fizetéképtelenségi eljárás* alapjait, ami azért nem lesz könnyű, mert a jelenlegi szabályok szerint sem az Unió, sem a tagállamok nem felelnek egy másik tagállam kötelezettségeiért és nem vállalhatják át azokat.¹⁹ Egyszerűsíteni kellene az *európai szemeszter eljárási szabályait* is: a költségvetési tervezésben kevesebb és célzottabb országspecifikus ajánlásra lenne szükség. Hasznos lenne az is, ha a Bizottság a tagállami kormányoknak szóló stabilizációs javaslatait előzetesen megküldené az EP-nek és a kigazítási programokat nem bizalmasan kezelnék.

A *GMU fiskális kapacitásának* a létrehozása optimális esetben is hosszú évekig tartó, meglehetősen bonyolult folyamat. Mint utaltunk rá, a szerződések nem tiltják a *saját források* felső határainak megemelését és azt sem, hogy a tagállamok egy csoportja e kategórián belül új elemekben állapodjon meg. Ehhez azonban a – szinte folyamatosan tagállami választásokra készülő – parlamenti pártok és vezetők meggyőzésére is szükség van.

Az új pénzügyi rendszer kiépítése ezért is időigényes folyamat: a 2008-as összeomlás utáni „első ijedtségben” megalakult európai pénzügyi hatóságok, vagy a bankunió intézményei még ma sem működhetnek teljes kapacitással. Az új szervezetek formális megalakítása ugyanis általában csak az első lépés. A valutaövezet ellenálló-képességének növelése a pénzügyi sokkhatásokkal szemben, vagy például az államkötvényekkel való spekuláció fékezése nemcsak politikai, hanem szakmai szempontból is igen bonyolult szabályozási feladat. Hasonló a helyzet azokkal a pénzügyi alapokkal is, amelyeket a válság kitörése óta a nehézségekkel küzdő GMU-országok megsegítésére hoztak létre. Már 2010-ben megalakult az *Európai Pénzügyi Stabilizációs Mechanizmus* (European Financial Stabilisation Mechanism – EFSM), amely hiteleket nyújthatott az erre rászorulóknak.²⁰ A rendszer úgy működött, hogy az Európai Bizottság az EU nevében a tőkepiacokon, vagy pénzügyintézetektől vett fel hiteleket, s e forrásokat – a felhasználási feltételeket részletesen előírva – közvetítette a kérelmezőkhöz. Hasonló elvekre épült az *Európai Pénzügyi Stabilizációs Eszköz* (European Financial Stabilisation Facility – EFSF) is, amely például kötvénykibocsátásból segítette az írek, a portugálok és a görögök adósságkezelését. Az „építkezés” további eleme volt a 2012-ben létrehozott *Európai Stabilizációs Mechanizmus* (European Stabilisation Mechanism – ESM). Ez utóbbi – jogi formá-

19 A nevezetes „no bail out” szabályt az EUMSZ 125. cikke rögzíti.

20 A felhatalmazó jogszabály a Tanács 407/2010/EU rendelete (2010. május 11.) az európai pénzügyi stabilizációs mechanizmus létrehozásáról.

ját tekintve – már egy külön szerződéssel létrehozott nemzetközi szervezet, amelynek részvényesei maguk a tagállamok. Az ESM feladata, hogy összevonja és konszolidálja az EFSM és az EFSF szétaprózott pénzügyi forrásait, s idővel maga is teljesen beépüljön az Unió költségvetési rendszerébe. Az *európai pénzügyi alap* és az *európai valutaalap* napi-
renden lévő kiépítése a fentiekhez hasonlóan bonyolult feladatnak ígérkezik.

c) Szabályozási lépések a pénzügyi piacok további egységesítése érdekében

Az egységes piac általában véve is az Európai Unió sarokköve, amely a gazdasági társaságok és a fogyasztók szempontjából egyaránt kézzelfogható előnyökkel jár. Ez a megállapítás még inkább igaz a pénzpiacok esetében, ahol a magas szinten digitalizált pénzintézeti szolgáltatások és a hálózati rendszerek technológiai értelemben is kikényszerítik az *egységes, uniós szabályozást*.²¹

A második EP-jelentés a *bankunió* folyamatos továbbépítését sürgeti: ez elsősorban az *egységes felügyeleti mechanizmus*, az *Egységes Szanálási Alap* és az *európai betétbiztosítási rendszer* munkálatainak a felgyorsítását jelenti. Az európai felügyeleti hatóságoknak ugyanis kiemelt szerepük van az egységes szabályozás megtervezésében és kivitelezésében. A pénzügyi piac egyelőre meglehetősen széttöredezett, ami értelemszerűen az egyenlő versenyfeltételeket sem biztosíthatja a szereplők számára. A tisztességtelen előnyök felszámolása érdekében *egységes szabálykönyv* elfogadását is tervezik, amit valamennyi pénzügyi vállalkozásnak alkalmaznia kell.

Könnyen belátható, hogy a tagállamok egységes fellépése nélkül semmi esélye nincs az adócsalás, az adóalap-erózió, vagy az adóparadicsomok elleni fellépésnek. Az Európai Parlament e területen fontos kezdő lépésnek tartaná egy közös – a konszolidált társaságiadó-alapról szóló – irányelv elfogadását. A tagállamokban fizetendő társasági adó alapjának harmonizálása azért is kulcskérdés, mert az adómértékek (százalékos kulcsok) összehasonlítása semmit nem mond a vállalkozások tényleges terheiről. A tisztességtelen adóversenyt például – a tiltott állami támogatást jelentő egyedi kedvezményeken kívül – főleg az biztosítja, hogy egyes tagállamokban az adózás előtti eredményből levonható tételek számát más országok rovására növelik (szabályozási arbitrázs).

d) Az újraképzés szociális dimenziói

Az Európai Parlament jelentései – többek között – arról is szólnak, hogy az *európai szociális piacgazdaság* a jövőben sem adható fel. Ezt az elkötelezettséget vélhetően nem pártpolitikai szempontok diktálták, miután a dokumentumok tartalmával a konzervatív, a szociáldemokrata és a liberális pártcsalád képviselőinek többsége egyetértett. Sokkal inkább annak belátásáról lehet szó, hogy az európai integráció társadalmi bázisa – a csaknem évtizedes gazdasági válság hatására – jelentősen meggyengült. A felméré-

²¹ Már a Brexit hivatalos bejelentését követően is látható, hogy Nagy-Britannia számára a legnagyobb veszteségeket az ún. passporting jogának elvesztése fogja okozni. Ez az intézmény eddig automatikusan biztosította valamennyi londoni székhelyű pénzintézetnek az 500 milliós európai egységes piachoz való korlátlan hozzáférést.

sek szerint az uniós polgárok többsége egyelőre még támogatja az „Európa-projektet”. Mégis sokan elbizonytalanodtak gazdasági helyzetük megrendülése, a brit kilépés, vagy éppen a Brexit-kampányt kísérő valótlán állítások tömege miatt. Az európaiaknak ezért valós képet kell kapniuk az Unió helyzetéről, a mielőbbi gazdasági kilábalás és a lehetséges újrakezdés esélyeiről.

Ezért is változtatni kell azon a gyakorlaton, hogy a *munkavállalók szabad mozgását* például a Szerződés hatvan éve garantálja, de egyes tagállamok foglalkoztatási részletszabályai mindmáig lehetővé tesznek hátrányos megkülönböztetéseket.²² Ezért az Európai Parlament javasolja egy *munkavállalói mobilitási irányelv* elfogadását is, ami – valamennyi tagállamra egyformán kötelező uniós jogszabályként – a még meglévő akadályok lebontására irányulna. Fontos lenne például, hogy a tagállamok közelítsék egymáshoz a *minimálbérrel kapcsolatos álláspontjukat* és vizsgálják meg egy *egységes munkanélküli ellátási rendszer* lehetőségeit is. Az Európai Bizottság a hatályos uniós jogszabályok alapján lényegében folyamatosan minősíti a tagállamok makrogazdasági teljesítményét. Sem elvi, sem gyakorlati akadálya nem lenne annak, hogy – a fiskális és monetáris szigor „szokásos” mutatói mellett – a *foglalkoztatási szempontok* is kellő súllyal szerepeljenek a hivatalos uniós értékelésekben.

3. AZ EURÓÖVEZETI KÖLTSÉGVETÉS

A harmadik, a költségvetési kapacitásról szóló EP-állásfoglalás a „többsebességű Európa” és a gazdasági föderalizmus felé tartó integráció dokumentuma. Egyértelműen kifejti ugyanis, hogy azok a tagállamok, amelyek „több Európát” akarnak, erre több lehetőséget kapjanak a jövőben. *Alternatív kiigazítási mechanizmusokra* (például növekedést ösztönző strukturális reformokra, egységes piacra, bank- és tőkepiaci unióra) van szükségük annak érdekében, hogy a fiskális rendszer a makrogazdasági megrázkódtatásokat képes legyen kezelni. A tagállamok konvergenciáját a közös gazdasági kormányzás eszközeivel azért is kell erősíteni, mert – a válságokkal általában együtt járó – nemzetállami kockázatmegosztás nem lesz a végtelenségig fenntartható.

Az új költségvetési kapacitás alapja egyrészt a már röviden bemutatott *Európai Stabilitási Mechanizmus* (ESM), másrészt egy speciális, *kiegészítő jellegű euróövezeti fiskális rendszer*. Ez utóbbi először még csak az uniós költségvetés részeként hozható létre oly módon, hogy az euróövezet tagjai és más – részt venni kívánó – tagállamok finanszírozzák. A speciális euróövezeti fiskális rendszer a többéves pénzügyi keretben (MFF) megállapított összeghatárok felett és azon kívül tervezhető. A részt vevő tagállamoknak olyan bevételi forrásokban kell megállapodniuk, amelyeket *címzett bevételnek* és egyúttal *garanciának* is tekintenek. Amikor a rendszer megfelelő átmeneti időszak után már stabilizálódott, akkor – a Monti-jelentés ajánlásait követve – teljes mértékben *saját forrásokból* finanszírozható.

A közös fiskális rendszerben fontos szerep vár a jelenlegi Európai Stabilizációs Me-

²² Lásd például az Európai Tanács és a brit kormány 2016-os méltatlan alkudozását az uniós munkavállalók részleges korlátozása ügyében, a Brexit – utóbb hiába remélt – elkerülése érdekében.

chanizmusra (ESM) is, amelyet azonban *európai valutaalappá* (European Monetary Fund – EMF) kell átalakítani. A tervek szerint az EMF-nek megfelelő hitelnyújtási és hitelfelvételi felhatalmazásokkal kell rendelkeznie ahhoz, hogy képes legyen megelőzni és kivédeni az aszimmetrikus és szimmetrikus megrázkódtatásokat.

a) Az euróövezet konvergenciájára és stabilitására irányuló közös fiskális rendszer pillérei

Az EP-állásfoglalás a közös fiskális rendszer 1. számú pillérének a *konvergenciakódexet* tekinti. Ennek szükségességéről már korábban is esett szó: a jelenlegi gazdasági helyzetben a tagállamoknak – a költségvetésük konszolidációja mellett – összehangolt beruházási stratégiára is szükségük van. A konvergenciakódex nem helyettesítené a továbbra is érvényben levő Stabilizációs és Növekedési Paktumot, hanem – képletesen szólva – mellé lépne. Tartalmát öt évre határoznák meg a rendes jogalkotási eljárás keretében, tekintetbe véve azt is, hogy a Bizottság milyen országspecifikus ajánlásokat tesz a pénzügyi stabilizáció érdekében. A konvergenciakódex kiemelten foglalkozik az *adózás*, a *munkaerőpiac*, a *beruházások*, a *termelékenység* és a *szociális kohézió* kérdéseivel. Külön kiemelendő, hogy a kódexnek ki kell térnie az *állami közigazgatási eszközökkel* és a kormányzati szervezettel összefüggő konvergencia-kritériumokra is. Ezzel egyúttal a „jó kormányzás” módszereinek minél szélesebb körű tagállami átvételét is ösztönöznék kívánják.

A nevezetes maastrichti kritériumokhoz hasonló szabály, hogy a közös fiskális rendszerben csak az a tagállam vehet részt, amelyik megfelel a konvergenciakódexben foglalt követelményeknek. Az euróövezet közös fiskális rendszerét – a fentiek mellett – még egy hosszú távú stratégiával is ki kell egészíteni, ami az *adósságsökkentéssel* és a *beruházás-élénkítéssel* külön foglalkozik. Az elfogadott dokumentum szerint ugyanis a jelenlegi magas refinanszírozási költségek és az adósság/GDP arányok a tagállamok többségében a jövőben nem lesznek fenntarthatók.

Az új rendszer 2. számú pillére az *aszimmetrikus megrázkódtatások kezelését* szolgálja. Mint utaltunk rá, a rászoruló tagállamok stabilizációjának finanszírozási hátterét az ESM, illetve a létrehozandó Európai Valutaalap (EMF) közösen biztosítja. Ezen túlmenően azonban a megrázkódtatások kezelésére alkalmas *pénzügyi automatizmusokra* is szükség van. A dokumentum szerzői a ki- és befizetések reális időkereteire, a nagyságrendekre és a finanszírozási mechanizmusokra vonatkozó egyértelmű szabályok rögzítését is kéri.

A 3. számú pillér feladata lenne a *szimmetrikus megrázkódtatások kezelése*, vagyis az intézményrendszer olyan helyzetek stabilizálására is alkalmassá kell tenni, amelyben a megrázkódtatás a valutaövezet valamennyi tagját nagyjából azonos módon érinti. A globális destabilizációs hatások ugyanis a jövőben sem zárhatók ki, s jelenleg még az eurót használó tagállamok sem rendelkeznek hatékony – koordináltan alkalmazható – eszközökkel. A 2008-as pénzügyi összeomlás jól mutatta egy ilyen szimmetrikus sokk hosszabb távon is pusztító hatásait. Az európai nagy pénzintézetek például a likviditási válság idején elsősorban a periférián működő „leánybankjaikból” vonták ki forrásaikat, tovább súlyosbítva ezzel is a – többnyire eladósodott – „déliel” helyzetét. Emellett a

centrumországok tehetős kormányai ezermilliárd eurós nagyságrendű – egymással sem egyeztetett – mentőcsomagokkal siettek a bajba jutott pénzügyi piacok megmentésére.

b) Neokeynesiánus fordulat?

Az euróövezet költségvetési kapacitásáról szóló, harmadik EP-javaslat egyik zárógondolata akár e tanulmány konklúziója is lehetne: „A belső kereslet hiányából fakadó szimmetrikus megrázkódtatások esetén a monetáris politika önmagában nem tudja újraindítani a növekedést, különösen nem nulla százalékos kamatlábak esetén. Az euróövezet költségvetésének kellő mértékűnek kell lennie ahhoz, hogy az Európai Unióról szóló Szerződés 3. cikkével összhangban²³ a kereslet összevonására és a teljes foglalkoztatásra irányuló beruházások finanszírozásával képes legyen kezelni a szimmetrikus megrázkódtatásokat”.²⁴

A neoliberais gazdaságpolitika jó négy évtizede tartó – túl sok eredményt nem hozó – egyeduralma után talán valami mégis elkezdődik Európában.

23 Az EUSZ 3. cikke az Unió legfontosabb alapértékeit és legfontosabb törekvéseit rögzíti (ilyenek például a béke előmozdítása, a belső piac létrehozása, a szociális piacgazdaság, a gazdasági, társadalmi és területi kohézió előmozdítása, a tagállamok közötti szolidaritás, a gazdasági és monetáris unió létrehozása).

24 Az Európai Parlament 2017. február 16-ai állásfoglalása az euróövezet költségvetési kapacitásairól, p. 4.